

ВПЛИВ ПРЕДМЕТІВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ НА ЕМОЦІЙНО-ЕСТЕТИЧНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкрито концептуальні засади викладання предметів художньо-естетичного циклу та їх вплив на емоційно-естетичний розвиток молодших школярів. Визначаючи теоретичні та методичні основи викладання предметів художньо-естетичного циклу, розглянуто мету, завдання, структуру заняття та визначено перспективи подальшого розвитку емоційно-естетичних відчуттів молодших школярів за допомогою різних видів мистецтв.

Постановка проблеми. Однією з умов ефективного впровадження цілісної системи художньо-естетичної освіти та виховання учнів є створення естетичного середовища в навчальному закладі, відкритого до активної взаємодії з навколишнім соціокультурним середовищем. Важливим завданням сучасної школи стає створення інноваційної педагогічної інфраструктури, що охоплюватиме: естетику предметного середовища, в якому школярі зможуть реалізувати свої художньо-творчі здібності (естетика шкільного доквілля – картинні галереї, мистецькі світлиці, художні майстерні; сучасний дизайн шкільних інтер'єрів тощо); естетику соціально-педагогічного середовища (естетика шкільного спілкування і життєтворчості; краса міжособистісних стосунків; панування педагогічного оптимізму й віри, що кожна дитина в душі митець). Школа із специфічним соціально-культурним середовищем у нових суспільно-економічних умовах має бути відкритою до контактів із закладами культури і мистецтв (музеями, філармоніями, театрами тощо), до взаємодії з професійними та самодіяльними мистецькими колективами і відомими митцями, більш того – вона має стати ініціатором таких контактів. Саме художньо-естетичні аспекти шкільного життя мають змогу нейтралізувати зовнішні антиестетичні впливи макросередовища, засобів масової інформації, виконувати арттерапевтичну і превентивну функції щодо девіантної поведінки учнів [1].

Естетичне ставлення школярів до світу, до різних видів мистецтва формується переважно під впливом стихійних факторів соціального оточення, зокрема засобів масової інформації, особливо телебачення, дисциплін художньо-естетичного циклу – музичного та образотворчого мистецтва, які посідають занадто скромне місце в загальноосвітніх навчальних закладах. Тому шкільна освіта у відриві від усієї системи позаурочної та позашкільної виховної роботи об'єктивно не може реалізувати необхідний комплекс культуротворчих функцій, притаманних мистецтву [2]. Духовний розвиток особистості – одне з найважливіших завдань сучасної освіти, вирішенню якого в системі загальної середньої освіти мають сприяти предмети художньо-естетичного циклу. Зміст предметів художньо-естетичного циклу розкриває перед учнями розмаїття жанрів і стилів українського та світового мистецтва, своєрідність вітчизняної художньої культури в контексті світових культуротворчих процесів, особливості культурних регіонів світу, основи естетичних знань. Художня культура вивчається в школі як культурологічний курс і є важливим чинником формування духовного світу особистості, її художньо-естетичного розвитку.

У сучасних умовах, коли школа формує новий тип особистості, саме особистість має стати метою, а не засобом історії. Цього можливо досягти тільки за умови, якщо людина стане цілісною, різносторонньою у своїх потребах і здібностях, поєднуючи ті напрями діяльності, що сформувалися в процесі розвитку культури і складають специфічне надбання людини [3].

Важливим завданням сучасної школи є формування свідомості учнів, їх світогляду. Тут акцентується увага на вихованні почуттів, а не на абстрактному мисленні, при скерованому впливі на здатність дитини осмислено переживати все, що її оточує в житті – природу, соціальні інститути, явища культури. Ще одним із важливих завдань є формування продуктивної уяви, творчої фантазії як здатності проектувати те, що має створюватись людиною.

Мистецтво – це відтворення людського життя в тих уявних, ілюзорних світах, які творить уява. Вони необхідні культурі для того, щоб люди жили в цих світах подібно до того, як вони живуть у житті – переживаючи все, що тут відбувається, і осмислюючи отриманий досвід, адже практичне життя обмежене в часі та просторі, і досвіду практичної реальності ще недостатньо для формування повноцінної людини. Однак можна прожити безліч людських життів у світах Гомера, Шекспіра, Рембрандта, Гойї та ін. [3].

Ось чому без мистецтва неможливо сформувати духовне багатство людини. Отже, повноцінне викладання предметів художньо-естетичного циклу вкрай необхідне, оскільки метою їх стає цілісна людина, а не вузький фахівець. Кожен вид мистецтва відіграє у художньому вихованні особливу і незамінну роль.

Аналіз досліджень і публікацій. Нинішня система навчання й виховання не завжди здатна створити відповідні умови для всебічного розвитку особистості учня. Потрібні нові підходи, що сприятимуть не лише швидкому та ефективному засвоєнню наукових знань молодшими школярами, а й формуванню естетичної культури. Запровадження технологій навчання й виховання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах і психолого-педагогічних теоріях, здатне допомогти у вирішенні окреслених питань. Проблеми педагогічної інноватики постійно привертають увагу сучасних дослідників. Серед них К. Ангеловські, О. Арламов, І. Бех, М. Бургін, Ю. Гільбух, І. Дичківська, В. Журавльов, С. Поляков, М. Поташник,

Г. Селевко, Н. Юсуфбекова, А. Ніколс та ін. Ними визначено та обґрунтовано основні методологічні й теоретичні положення інноваційної педагогічної діяльності. Водночас, значна кількість наявних сьогодні педагогічних технологій вимагає від педагога обізнаності з їх основами та вмінь щодо їх упровадження в навчально-виховний процес початкової школи, зокрема й під час вивчення предметів художньо-естетичного циклу.

У галузі мистецької освіти проблема впровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес підготовки майбутніх учителів знайшла своє відображення у працях багатьох науковців. Так, ідеї цілісного пізнання мистецтва простежуються в дослідженнях методологічних проблем сучасного мистецтвознавства (Ю. Афанасьєв, В. Біблер, А. Зись, В. Михальов, Л. Столович); психології художнього сприйняття (Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонтьєв, П. Якобсон); теорії формування художньої культури вчителя (Е. Абдуллін, Л. Рапацька, О. Рудницька, Г. Падалка, О. Щолокова).

Відсутність достатньої кількості наукових досліджень з проблеми залучення предметів художньо-естетичного циклу до навчально-виховного процесу сучасної школи та їх впливу на емоційно-естетичний розвиток молодших школярів зумовила **мету цієї публікації** – розглянути теоретичні та методичні закономірності впливу предметів художньо-естетичного циклу на емоційно-естетичний розвиток молодших школярів у навчально-виховному процесі початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мета художньо-естетичного виховання полягає в тому, щоб у процесі сприймання, інтерпретації творів мистецтва і практичної художньо-творчої діяльності формувати в учнів особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному самовдосконаленні. Загальна мета конкретизується в основних завданнях, що інтегрують навчальні, виховні й розвивальні аспекти:

- збагачення емоційно-естетичного досвіду, формування культури почуттів, розвиток загальних і художніх здібностей, художньо-образного мислення, універсальних якостей творчої особистості;
- виховання в учнів естетичного ставлення до дійсності та мистецтва, світоглядних уявлень і ціннісних художніх орієнтацій, розуміння учнями зв'язків мистецтва з природним і предметним середовищем, життєдіяльністю людини, зокрема сучасною технікою, засобами масової інформації;
- виховання здатності сприймати та інтерпретувати художні твори, висловлювати особистісне ставлення до них, аргументуючи свої думки та оцінки;
- розширення і збагачення художньо-естетичного досвіду, опанування художніми вміннями та навичками в практичній діяльності, формування художньої компетентності – здатності керуватися набутими художніми знаннями та вміннями, готовність використовувати отриманий досвід у самостійній діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими естетичними цінностями та власними духовно-світоглядними позиціями;
- формування системи знань та уявлень про сутність, види та жанри мистецтва, особливості художньо-образної мови мистецтв – музичного, візуального, хореографічного, театрального, екранного;
- виховання художніх інтересів, смаків, морально-естетичних ідеалів, потреб у художньо-творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні відповідно до індивідуальних можливостей та вікових етапів розвитку, формування навичок художньої самоосвіти та самовиховання.

Основою виховного впливу мистецтва на особистість школяра є навчальна діяльність, адже саме в перебігу систематичного викладання предметів художньо-естетичного циклу вчитель має змогу цілеспрямовано й систематично виявляти могутній виховний потенціал художніх цінностей, впливаючи на всіх без винятку учнів молодшого, середнього і старшого шкільного віку. Через кардинально новий механізм – державний освітній стандарт – визначається оптимальний, науково обґрунтований обсяг змісту освіти та виховання, необхідний для соціалізації особистості. Зміст освіти – це соціальний досвід діяльності людства за всю історію його розвитку. І. Лернер називає чотири основних елементи змісту освіти: знання (про природу, суспільство, техніку, історію, культуру, про засоби діяльності і т. д.); засоби діяльності (вміння, навички); досвід творчої діяльності (розв'язування творчих завдань); досвід емоційно-ціннісних відносин (досвід почуттів, хвилювання, інтересів, потреб, соціально-моральних, духовних стосунків і т. п.).

У сучасній концепції художньої освіти ці чотири компонента виступають у нерозривному єднанні, але в зворотній послідовності їхнього значення щодо художнього розвитку особистості школяра. Художній розвиток у концепції розглядається як шлях до гуманізації школи. Тому головною метою художньої освіти дітей є виховання в них естетичного ставлення до життя. Естетичне ставлення до життя – це особлива якість особистості, яка необхідна для відповідального існування людини в світі. Вона відображається в наступних здібностях: безпосередньо відчувати себе невід'ємною частинкою оточуючого світу; бачити в навколишньому світі своє продовження; відчувати прихильність до іншої людини і до історії та культури людства загалом; усвідомлювати неугилярну цінність всього в світі; усвідомлювати свою відповідальність за все в житті, починаючи зі свого найближчого оточення.

Розвиток саме цих якостей створює міцну основу для морального, екологічного, патріотичного та інших видів виховання. Естетичне ставлення до світу лежить в основі мистецтва, художнього сприйняття світу людиною і може бути розвинуте в дітей у процесі викладання художніх дисциплін.

Невід'ємний компонент загальної середньої освіти становить освітня галузь "Мистецтво – Естетична культура" як чинник духовно-творчого розвитку учнів, гуманізації та гуманітаризації навчально-виховного процесу. Державний освітній стандарт забезпечує можливість неперервної художньо-естетичної освіти, що дає змогу учням продовжувати її на різних ступенях навчання і складає основу для подальшої самоосвіти та самовиховання.

У початковій школі в галузі "Мистецтво" виділено змістові лінії, що охоплюють основні види мистецтв – музичне, візуальне (образотворче), хореографічне, театральне, екранне. Домінуючими змістовими лініями залишаються музичне та візуальне мистецтва, у зміст яких інтегруються елементи інших змістових ліній. Завдяки варіативності освіти реалізується можливість викладання або окремих предметів ("Музика", "Образотворче мистецтво"), або інтегрованого курсу ("Мистецтво"). Викладання мистецтва (предметів естетичного циклу: музики, образотворчого мистецтва, літератури, танців, театру та ін.) має розпочинатися з дитячого садка, неперервно продовжуючись у загальноосвітній школі та у ВНЗ.

У дитячому садочку та в шестирічок у школі художній розвиток має розпочинатися з інтегрованого курсу мистецтва. В такому віці мистецтва мають стати найважливішим засобом пізнання навколишнього світу та всіх предметів. Урок як форма викладання окремих видів мистецтва можливий у другому класі загальноосвітньої школи. Завершуватися викладання мистецтва має інтегративним курсом так, щоб ввести старшокласників у світ мистецтва та ознайомити їх зі світовою художньою культурою загалом [2].

Предмети художньо-естетичного циклу (уроки музики й образотворчого мистецтва) мають стати засобом і джерелом розвитку дитини, основою її духовного, емоційно-естетичного та творчого удосконалення. Особливу увагу варто приділяти молодшому школяреві, тому що він оволодіває естетичною культурою, осягає життєвий зміст предметів художньо-естетичного циклу через відчуття, інтуїцію, образне мислення. Сьогодні впевнено можна стверджувати, що емоційно-естетичний розвиток є поетапним процесом "переживання" різних емоційних станів, його "тренування", що забезпечує нову якість у духовному розвитку дитини [4]. "Переживання" різних емоційних станів, його "тренування" важливі самі по собі, бо для вміння переживати твори мистецтва, оцінювати їх, спілкуватися з ними необхідні різні емоційні враження – від сприйняття природи, її краси та вміння все це творчо переробляти.

Розглянемо аспекти, що дозволяють сформулювати спеціальні педагогічні передумови емоційно-естетичного розвитку дітей на предметах художньо-естетичного циклу в початковій школі: сучасні та класичні мистецькі твори високохудожнього рівня; постійна опора на емоційний досвід молодших школярів; формування потреби творити [5].

Необхідно підкреслити значення образного мислення (не виключаючи теоретичного мислення, що забезпечує в основному інтелектуальну культуру особистості), яке вимагає специфічних здібностей: тонкої чутливості, спостережливості, розвиненої уяви. Оскільки у дітей життєвий досвід невеликий і неугальнений, то формувати в них механізм художньо-естетичного сприйняття, тобто вміння вловлювати в звуках, штрихах емоційний зміст можна лише, збуджуючи в їхній фантазії конкретні образи явищ, з якими пов'язані відповідні почуття та настрої [6].

Лише через мистецтво можна закласти основи художнього, естетичного сприйняття явищ навколишньої дійсності, а для цього потрібно в свідомості й емоційному розвитку дитини створити фундамент художніх уявлень, на які вона зможе покластися в подальшому навчанні. Тому вчитель має з самого початку навчання створити навколо теми уроку атмосферу радості, задоволення співучасті дітей у процесі сприйняття матеріалу та сформувати в них потребу активної творчої віддачі при виконанні практичної роботи [7]. На всіх етапах художньої освіти педагогічний процес має ґрунтуватися на психологічних особливостях віку школярів і диференційованому підході до змісту художньої освіти. Важливо розуміти те, що необхідно всім як фактор становлення особистості і світосприйняття, а що необхідно професіоналам [8].

Власне творча робота молодших школярів має переважати над роботою зі сприйняття мистецтва, котра поступово розширюється. Загальне для всіх видів мистецтва має переважати над специфічними особливостями окремих його видів. В умовах варіативного навчання за різними програмами важливо зазначити деяку подібність поставлених завдань вивчення образотворчого мистецтва. Образотворче мистецтво в початковій школі покликане формувати художньо-образне мислення, розвивати творчі здібності та залучати до спадку вітчизняного й світового мистецтва [1].

Кожна з діючих програм показує, за допомогою яких завдань можна досягнути головної мети навчання образотворчому мистецтву, виховання естетичного ставлення до життя. Варто зазначити, що незважаючи на загальну мету освітньої системи "Мистецтво", різні автори не мають спільної думки в концептуальних узагальненнях своїх програм. Тому вибір однієї необхідної програми серед чинних є суттєвою проблемою для вчителя початкових класів.

Висновки. Сьогодні набуває все більшого визнання розуміння того, що реальність світу створюється багатьма голосами культур. Отже, сучасні загальноосвітні школи та позашкільні навчальні заклади мають стати осередками виховання справжньої духовності, плекання творчої особистості, виховання людини, яка характеризується високою емоційно-естетичною культурою. Адже система художньо-естетичної освіти та виховання має відкритий характер, широкий простір для вдосконалення, відродження кращих національних культурних традицій і впровадження найсучасніших інноваційних ідей. Головне, щоб нагальну потребу в кардинальних змінах у цій царині відчули й усвідомили не тільки представники вузького кола фахівців-науковців і педагогів-практиків, а й усі члени суспільства, причетні до виховання дітей і молоді – майбутнього України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва в початковій школі : [посібник для вчителя] / [Масол Л. М., Гайдамака О. В., Белкіна Е. В. та ін.]. – Х. : Веста : Видавництво "Ранок", 2006. – 256 с.

2. Концепция художественного образования как фундамент системы эстетического развития учащихся в школе : [проект]. – М. : Наука, 1990. – С. 47–59.
3. Дзола Д. М. Теорія і методика естетичного виховання школярів : [навч.-метод. посібник] / Д. М. Дзола, А. Б. Щербо. – К. : ІЗМН, 1998. – 392 с.
4. Горюнова Л. На пути к педагогике искусства / Л. Горюнова // Музыка в школе. – 1988. – № 2. – С. 7–17.
5. Прушківська Н. Н. Деякі питання емоційно-естетичного розвитку молодших школярів / Н. Н. Прушківська // Формування професійної культури майбутнього вчителя поч. кл. : [зб. матер. респ. наук.-практ. конф.] : у 2-т. – Вінниця, 1999. – Т. 2. – С. 343–349.
6. Щербо А. Б. Естетичне виховання учнів у початкових класах / А. Б. Щербо, Д. М. Дзола. – К. : Радянська школа, 1969. – С. 205–228.
7. Ботюк О. Ф. Деякі передумови розвитку здібностей молодших школярів до технічної творчості / О. Ф. Ботюк // Початкова школа. – 1996. – № 4. – С. 25–30.
8. Рылов Л. Б. Изобразительное искусство в школе. Дидактика и методика / Л. Б. Рылов. – Ижевск : Изд-во Удм. ун-та. – 1992. – С. 27–32.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Masol L. M. Metodyka navchannia mystetstva v pochatkovii shkoli [Methods of Teaching Art at the Primary School] : [posibnyk dlia vchytelia] / Masol L. M., Gaidamaka O. V., Belkina E. V. ta in]. – Kh. : Vesta : Vydavnytstvo "Ranok", 2006. – 256 s.
2. Kontsepsiia khudozhestvennogo obrazovaniia kak fundament sistemy esteticheskogo razvitiia uchashchikhsia v shkole : [proekt] [The Concept of the Artistic Education as the Basis of the Schoolchildren's Aesthetic Development System]. – М. : Nauka, 1990. – S. 47–59.
3. Dzola D. M. Teoriia i metodyka estetychnogo vykhovannia shkoliariv : [nauk.-metod. posibnyk] [The Theory and Methods of the Pupils' Aesthetic Education] / D. M. Dzola, A. B. Shcherbo. – K. : IZMN, 1998. – 392 s.
4. Goriunova L. Na puti k pedagogike iskusstva [On the Way to the Art Pedagogy] / L. Goriunova // Muzyka v shkole [Music at School]. – 1988. – № 2. – S. 7–17.
5. Prushkivs'ka N. N. Deiaki pytannia emotsiino-estetychnogo rozvytku molodshykh shchkoliariv [Some Aspects of the Primary School Pupils' Emotional and Aesthetic Development] / N. N. Prushkivs'ka // Formuvannia profesiinoi kul'tury maibutniogo vchytelia poch. kl. [The Prospective Primary School Teacher's Professional Culture Formation] : [zb. mater. resp. nauk.-prakt. konf.] : u 2-t. – Vinnytsa, 1999. – T. 2. – S. 343–349.
6. Shcherbo A. B. Estetychne vykhovannia uchniv u pochatkovykh klasakh [The Primary School Pupils' Aesthetic Education] / A. B. Shcherbo, D. M. Dzola. – K. : Radians'ka shkola, 1969. – S. 205–228.
7. Botiuk O. F. Deiaki peredumovy rozvytku zdibnosti molodshykh shkoliariv do technichnoi tvorchosti [Some Prerequisites of Primary School Pupils' Abilities Development to the Technical Creativity] / O. F. Botiuk // Pochatkova shkola [Primary School]. – 1996. – № 4. – S. 25–30.
8. Rylov L. B. Izobrazitel'noe iskusstvo v shkole. Didaktika i metodika [Art at School. Didactics and Methodology] / L. B. Rylov. – Izhevsk : Izd-vo Udm.un-ta. – 1992. – S. 27–32.

Матеріал надійшов до редакції 04.09. 2012 р.

Москалюк А. Н. Воздействие предметов художественно-эстетического цикла на эмоционально-эстетическое развитие младших школьников.

В статье раскрываются концептуальные основы преподавания предметов художественно-эстетического цикла, а также их воздействие на эмоционально-эстетическое развитие младших школьников. Рассматривая теоретические и методические основы преподавания предметов художественно-эстетического цикла, определяются цель, задания, структура занятий, а также перспективы дальнейшего развития эмоционально-эстетических ощущений младших школьников при помощи разных видов искусств.

Moskaliuk A. M. The Influence of Subjects of the Artistic and Aesthetic Unit on the Primary Schoolchildren's Emotional and Aesthetic Development.

The article describes the conceptual foundations of teaching subjects of the artistic and aesthetic unit and their impact on the primary schoolchildren's emotional aesthetic development. Taking into the account the theoretical and methodological foundations of teaching subjects of artistic and aesthetic unit, the purpose, objectives, subjects' structure and prospects for the further development of the primary schoolchildren's emotional and aesthetic sensations, using various kinds of art are determined.